

DIJALEKT I DIJALEKTALNA KNJIŽEVNOST U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Prispevek predstavlja prisotnost narečij in narečne književnosti v učnem načrtu pri predmetu hrvaški jezik za osnovno in srednjo šolo oz. kako dobro učenci razlikujejo narečja in narečno književnost ter v kakšni meri se to odraža v njihovi literarni kreativnosti. Osnova za raziskavo so bili učbeniki in učni načrt, anketa o izkušnjah iz osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja, izvedena med študenti hrvaškega jezika, ter mnenja o nujnosti poznavanja in ohranjanja narečij. S sintezo rezultatov ankete in rezultatov analize učnega načrta in učbenikov bomo tako spoznali, kakšen je današnji položaj narečij. Na podlagi trenutnega stanja bomo predstavili nekatere rešitve, s katerimi bi lahko pripomogli k ohranitvi narečij in narečne književnosti.

narečje, narečna književnost, učni načrt, učbenik, osnovna šola, srednja šola

This paper gives an idea about the presence of dialects and dialectal literature in the Croatian language curriculum for primary and secondary education. Furthermore, it shows to what extent the students are acquainted with the literature in Croatian dialects and encouraged to creatively explore it. Research is based on the curriculum and textbook study, a survey among the students of Croatian language on their experiences from primary and secondary education as well as on ideas about the need of knowing and cherishing dialects. We will be able to outline the current position of the dialects by synthesizing the survey and the curriculum and textbook study results. On the basis of the current situation we will offer some possibilities with which to contribute to the preservation of dialects and dialectal literature.

dialect, dialectal literature, curriculum, textbook, primary school, secondary school

1 Kada je davnog 5. listopada 1846. godine u četiri sata poslijepodne Vjekoslav Babukić održao prvo predavanje iz hrvatskoga jezika i to na hrvatskome jeziku na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu, nitko ni slutiti mogao nije da će se 160 godina kasnije voditi rasprave o tome kako sačuvati narječja, odnosno dijalekte, od snažnih poticaja koje prema njima vrši standardni jezik, ali ne samo on već i internacionaliziran engleski jezik. Od tog datuma pa do danas hrvatski jezik prošao je kroz velike oluje i iskušenja, u dijelovima Hrvatske zabranjivan, više puta mijenjao ime, odnosno dijelio ime standardnoga jezika s drugim nacionalnim jezikom ... Za to vrijeme njegovi dijalekti koji nisu vodili bitku, ostajali su sa strane i pomalo padali u drugi plan sve do trenutka kada se dovela u pitanje njihova opstojnost. Čak i u

razdoblju od 1945. do 1990. godine, kada hrvatski jezik zajedno sa srpskim jezikom dijeli poziciju standardnoga jezika, dijalekti jedva da preživljuju među svojim govornicima. Pojavom migracija iz sela u grad velik dio njegovih govornika želi se poistovjetiti s gradskim načinom života, stoga se želi osloboditi seoskog izražajnog »tereta« i počinje koristiti gradski »standardni« jezik. S druge strane, na selo dolaze učitelji i učiteljice iz grada kojima nije u interesu očuvanje zavičajnog govora mjesta u koje su došli i svu svoju pozornost usmjeravaju u nastojanja da od svojih učenika stvore govornike standardnog jezika. Često su ti učenici koji nisu poslušno usvajali novi idiom prolazili razna kažnjavanja i bivali osramoćeni zato što se ne znaju »osloboditi« seoskog govora. Da je ovaj problem došao do svog vrhunca, ustanovljeno je i na znanstvenom skupu »Zavičajna književnost u nastavi« održanom 1974. godine u Rovinju, gdje se, pod pokroviteljstvom Čakavskog sabora, raspravljalo o potrebi što većeg uvrštenja zavičajnosti u nastavu. Iako su, već tada, mnogi naglašavali kako se dijalektima bliži kraj, vrlo malo se poduzimalo na tom planu. Devedesetih godina dvadesetog stoljeća održani su u Čakovcu stručni skupovi pod nazivom »Kajkavsko narječje i književnost u nastavi« na kojima se također upozoravalo na trenutnu situaciju među dijalektima. Kako su zastupljeni dijalekti u današnjoj školi, kakav odnos imaju učenici prema svome i tuđem dijalektu i kakav odnos imaju prema dijalektu njihovi nastavnici, nastojat ćemo utvrditi ovim radom.

2 Prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu*, nastavni predmet hrvatski jezik podijeljen je na četiri područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura. Učenje o narječjima izvedivo je u sva četiri područja, iako bismo za područje hrvatskoga jezika rekli da ono teoretski proučava pojedina narječja, dok bi područja književnosti i medijske kulture poslužila za istraživanje i proučavanje već postojećih tekstova, filmova, predstava ..., odnosno za prikaz teoretskog znanja u praksi. Područje jezičnog izražavanja nudi mogućnost učeničkog samostalnog kreativnog izražavanja i to upravo na njegovom idiomu.

Zadace nastavnoga područja hrvatskoga jezika su:

- osposobljavanje učenika za uspješno snalaženje u svakodnevnim priopćajnim situacijama;
- ovladavanje jezičnim sredstvima potrebnim za uspješnu komunikaciju;
- osvježavanje potrebe za jezičnim znanjem;
- suzbijanje straha od jezika;
- osvježavanje razlika između standardnoga jezika i zavičajnih idioma;
- postupno usvajanje hrvatskoga jezičnog standarda.

(*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 25.)

Iz navedenih zadata vidljivo je da učenik ne mora tijekom osnovne škole razvijati svoj zavičajni idiom i bolje upoznavati druge hrvatske dijalekte. Ovdje bismo se mogli osvrnuti na Težaka koji tumačeći Jespersena kaže: »[...] nitko ne mora u školi učiti vlastiti dijalekt, jer je njegovu fonetiku, fonologiju, morfologiju i sintaksu dijete usvojilo već prije dolaska u školu« (Težak 1986: 40). Kada bi ova Jespersenova

teza koju nam Težak prenosi bila točna, onda u školi ne bi bilo potrebe za čitanjem dijalektalnih tekstova ili uopće za bilo čime što je u uskoj vezi s dijalektom. Isti nam Težak prilikom tumačenja zadataka škole kaže:

Još manje smije škola dovoditi svoje učenike u situaciju da se srame svog zavičaja i zavičajnog govora. Baš radi boljeg i sigurnijeg snalaženja u sadašnjosti i budućnosti ona mora mladoj generaciji otkriti i približiti dijalektalnu kulturnu baštinu i omogućiti učeniku da upozna ne samo svoj, nego u određenoj mjeri i druge dijalekte svog nacionalnog jezika, jer će se s njima susretati posredstvom masovnih medija i osobno zbog sve veće pokretljivosti suvremenog čovjeka. (Težak 1975: 75.)

Ponukani kontradikcijom ove dvije teze zamjećujemo u *Nastavnom programu za osnovne škole*, konkretno iz predmeta Hrvatski jezik, kako u prva tri razreda osnovne škole učenici nigdje ne uče ništa o pojmu dijalekta, odnosno nitko im ne objašnjava zašto odjednom trebaju pričati i pisati drukčijim »dijalektom« od onoga na koji su navikli. »Početkom dvadesetog stoljeća javlja se u pedagogiji vrlo snažan pokret ne samo za toleriranjem, već i za uvođenjem lokalnog govora u početne razrede osnovne škole, a dotle proskribiranoj dijalektalnoj književnosti otvaraju se vrata nastave književnosti« (Šimleša 1975: 22). Ovaj »snažan pokret« koji Šimleša spominje očito nije prisutan u hrvatskom školskom sustavu. Istina, današnji učenici susreću standardni jezik već u svojoj predškolskoj fazi putem medija. Kada bi se i krenulo putem koji je nastojala ucrtati pedagogija s početka dvadesetog stoljeća, valjalo bi postaviti cijeli niz pitanja koja si i Šimleša postavlja u svom radu:

- Koliko dugo bismo se mogli u osnovnoj školi služiti lokalnim govorom?
- Treba li se i učitelj/učiteljica izražavati lokalnim govorom?
- Treba li temeljito proučavati jezične zakonitosti lokalnog govora?
- Trebaju li jezične zakonitosti lokalnog govora poslužiti samo za proučavanje standardnog jezika?
- Koliko prostora treba dati dijalektalnoj književnosti?
- Kada vremenski smjestiti dijalektalnu književnost u nastavni program? (Šimleša 1975: 22.)

Odgovore na ova pitanja nastavna praksa još uvijek nije ponudila, a prije svega trebalo bi poraditi na nastavnom planu i programu koji upoznavanje zavičajnog govora predviđa tek u četvrtom razredu osnovne škole. Učenici bi tada trebali biti osposobljeni za razlikovanje književnog jezika od zavičajnog govora; trebali bi znati odrediti svoj zavičajni govor u odnosu na jedno od tri narječja hrvatskoga jezika te bi trebali usmeno i pisano komunicirati na svome zavičajnom govoru. Do četvrtog razreda osnovne škole učenici ne uče ništa o dijalektima ili uopće razlikovanje dijalekta od standardnog jezika. U trećem razredu osnovne škole susreću se s prvim dijalektalnim književnicima.¹ Problem će nastati ukoliko učitelj/učiteljica ne po-

¹ U čitanci za treći razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Ante Bežena i Vesne Budinski, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. *Međimurje*, narodna pjesma; 2. Ivan Goran Kovačić, *Mali pot*; 3. Pajo Kanižaj, *Žuta, slatka Podravina*; 4. Vladimir Nazor, *Pjesma o Istri*; 5. Drago Gervais, *Pod Učkun*; 6. Tonči Petrasov Marović, *Snig u Splitu*; 7. Pere Ljubić, *Naši škoji*; 8. Marija Fabek, *Nisam te zatajije*.

znaje zavičajni govor učenika. Još se Tone Peruško zalagao za izradu unutarškolske gramatike koja bi opisivala jezik uže zajednice. Na taj način bi se mnogi nastavnici drugih dijalekata mogli lakše uklopiti u društveni i jezični život sredine u kojoj rade. Rijetke su školske ustanove do sada (a prošlo je više od pola stoljeća od kada je Tone Peruško predlagao diferencijalne gramatike) poduzele nešto u tom pravcu. Diferencijalne gramatike omogućuju uz praktičnu uporabu za nastavnike i očuvanje jezične baštine određene zajednice. Četvrti razred zalazi u teoretsko upoznavanje dijalekata tako što učenici uče »razlikovanje književnog jezika od zavičajnog govora, određivanje zavičajnog govora u odnosu na jedno od tri narječja, uče usmenu i pisanu komunikaciju na zavičajnom govoru« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 33).

Bez obzira što se susreću s razlikama između standarda i dijalekta, učenici četvrtog razreda imaju veoma siromašan izbor dijalektalnog pjesništva na kojemu bi mogli vježbati stečenu teoriju o razlikama.² U petom razredu učenici uče »razlikovati zavičajne idiome i književni jezik, trebaju osvijestiti postojanje različitih narodnih govora i potrebu njihova njegovanja« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 35). Na ovoj odgojno-obrazovnoj razini učenici najlakše stječu znanje izravnim dodirima s dijalektima, odnosno obilaskom pojedinih mjesta i razgovorom s tamošnjim stanovništvom. Također, sudjelovanja na večerima dijalektalne poezije morala bi biti uključena u nastavni plan i program jer su oni do petog razreda već upoznali neke dijalektalne pjesnike.³ U šestom razredu učenici prema planu i programu sustavno ulaze u poznavanje »dijalektalnog pjesništva u sklopu čega trebaju prepoznati suodnos zavičajnog govora i zavičajnih tema i motiva; uočiti ritmičnost u pjesmama na narječjima« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 41). Šesti razred predstavlja prvo sustavno upoznavanje dijalektalnog pjesništva.⁴ U sedmom razredu u okviru učenja o naglascima učenici trebaju »osvijestiti razliku između vlastitoga i književnoga naglasnog sustava« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 43). U sedmom razredu nema unutarpredmetnog povezivanja jezika i književnosti, što onemogućuje korelacijsko učenje⁵. Osmi razred nudi najviše gradiva vezanog uz dijalekte, učenici bi trebali naučiti »razlikovati domaće (književne i dijalektne) i strane (potrebne i nepotrebne) riječi; osvijestiti potrebu za

² U čitanci za četvrti razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Ante Bežena i Vesne Budinski, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. *Lepo naše Međimurje*, narodna pjesma; 2. *Dalmacija*, učenički rad; 3. Dragutin Domjanić, *Kasni sneg*.

³ U čitanci za peti razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Ante Bežena i Olge Jambrec, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. Dijalektalne poslovice i izreke; 2. *Marina Kruna*, narodna pjesma; 3. Dragutin Domjanić, *Zdrava Marija*; 4. Miroslav Krleža, *Stric - Vujc*; 5. Drago Gervais, *Stari mladić*; 6. Ivan Cukon, *Krasna zemljo, Istro mila*.

⁴ U čitanci za šesti razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Olge Jambrec i Ante Bežena, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. Drago Gervais, *Moja zemlja*; 2. *Vrbniče nad morem*, narodna pjesma; 3. *Ljepotica*, narodna pjesma; 4. Ivan Goran Kovačić, *Mali pot*; 5. Nikola Pavić, *Kipec*; 6. Zvane Črnja, *Spomen*.

⁵ U čitanci za sedmi razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Olge Jambrec i Ante Bežena, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. Fran Galović, *Crn - bel*; 2. Ivan Blažević, *Razdijeljeni*; 3. Mate Balota, *Moja mati*; 4. Pere Ljubić, *Naše kuće*; 5. Antun Gustav Matoš, *Gnijezdo bez sokola*.

njegovanim hrvatskim jezikom; razumjeti štetnost pretjerane uporabe (nepotrebnih) stranih riječi u hrvatskome jeziku« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 46). Također u osmom razredu učenici uče »razlikovati zavičajni govor i narječje od književnoga jezika; razumjeti odnos i ulogu zavičajnoga govora i narječja prema hrvatskome književnome jeziku; zamjenjivati riječi, izraze i rečenice zavičajnoga govora hrvatskim književnim jezikom i obratno« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 47). Do kraja osmog razreda⁶ učenici su upoznali nekoliko dijalektalnih klasika koji se ponavljaju iz razreda u razred a da gotovo i nisu se susreli sa suvremenim dijalektalnim književnicima koji danas stvaraju obogaćuju dijalektalne književnosti.

Budući da hrvatski školski sustav ima više nastavnih programa za srednje škole,⁷ odlučili smo se za najopširniji kako bismo mogli istražiti do koje razine učenici usvajaju poznavanje narječja u školi. »Nastavni predmet Hrvatski jezik obuhvaća tri nastavna područja: a) Hrvatski jezik, b) Hrvatsku i svjetsku književnost i c) Jezično izražavanje« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 151). Nastavni program iz hrvatskoga jezika za gimnazije podijeljen je u dva dijela: obvezatni i izborni. Valja napomenuti da se u okviru 140 nastavnih sati godišnje jedva stigne obraditi obvezatni dio programa, stoga, već na samom početku, valja naglasiti kako nešto iz izbornog dijela programa rijetko koji nastavnik uspije obrađivati. Srednjoškolsko gradivo iz hrvatskoga jezika nadograđuje se na osnovnoškolsko znanje učenika, tako da se u okviru obvezatnog dijela programa proširuju teoretski sadržaji koji se nastoje praktički primijeniti. Jedna od zadaća nastave hrvatskoga jezika jest »upoznavanje povijesti hrvatskoga jezika radi poznavanja i razumijevanja povijesnih okolnosti u kojima se razvijao hrvatski jezik i njegova narječja« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 152). U prvom razredu gimnazije⁸ učenici uče »glavne osobitosti fonemskog i naglasnog sustava čakavskog i kajkavskog narječja u usporedbi s hrvatskim standardnim jezikom« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 152). »Glavne značajke oblikotvornih ustrojstava čakavskog i kajkavskog narječja u usporedbi s hrvatskim standardnim jezikom (padežni sustav, sustav glagolskih oblika i drugih oblika promjenljivih riječi)« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 154) učenici uče u drugom razredu. Književnost drugog razreda gimnazije vezana je uz starija hrvatska djela koja načelno jesu dijalektalna, ali ih ne možemo iščitavati kao takva budući da ulaze u korpus starije hrvatske književnosti čiji je jezik predstandardnoga razdoblja drukčiji od jezika nakon standardizacije kako kod narječja tako i kod standardnoga jezika. Od novijih dijalektalnih književnika u drugom razredu nije zastupljen nitko budući da se književnost u srednjoj

⁶ U čitanci za osmi razred osnovne škole *Hrvatska čitanka*, autora Ante Bežena i Olge Jambrec, nalaze se sljedeći dijalektalni tekstovi: 1. Vladimir Nazor, *Galiotova pesan*; 2. Dragutin Domjanić, *Bele rože*; 3. Fran Galović, *Lastavice*; 4. Marin Franičević, *Pod maslinon*.

⁷ U hrvatskom školskom sustavu postoje trogodišnje i četverogodišnje strukovne škole te gimnazije koje traju četiri godine.

⁸ Prema *Nastavnom programu za gimnazije* učenici u prvom razredu gimnazije susreću sljedeće dijalektalne tekstove: 1. Dragutin Domjanić, *Ciklame, krvave ciklame*; 2. Drago Gervais, *Tri nonice*.

školi izvodi kronološki. U trećem razredu gimnazije⁹ proučavaju se »osnovne sintaktičke osobitosti čakavskog i kajkavskog narječja prema hrvatskome standardnom jeziku« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 156), dok se u četvrtom razredu¹⁰ uči »područna raslojenost leksika, lokalizmi, regionalizmi, dijalektizmi, vrste dijalekata i stilska obilježnost dijalekata« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 158). Izborni dio programa predviđa »analize starijih i novijih tekstova pisanih čakavski i kajkavski kao i proučavanje zavičajnoga (mjesnog) govora« (*Nastavni programi za gimnazije*, 1995: 159).

Dok u osnovnoj školi nema linearnog učenja o dijalektima, a s druge strane književnost isto tako nije linearna, niti sustavno učenje dijalekata nije moguće. U srednjoj školi književnost se uči kronološki, dakle linearno, ali se i učenje o dijalektima zbiva linearno, što ponovno onemogućuje sustavno učenje u unutarpredmetnoj korelaciji. Trebalo bi u osnovnoj školi krenuti s linearnim učenjem dijalekata upravo zato što se književnost uči tematski i što to omogućava lakše povezivanje. U srednjoj školi, ukoliko bi se htjelo sustavno učiti narječja onda bi trebalo, želeći unutarpredmetnu korelaciju, uvrštavati tekstove koji ne spadaju u linearni slijed kojim ide književnost.

3 Kako bismo i na terenu uvidjeli situaciju s dijalektima, poslužili smo se anketom koju smo proveli na uzorku od 112 studenata kroatistike Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Valja napomenuti da studenti dolaze pretežno iz čakavskog jezičnog područja, ali da isto tako ima onih koji pripadaju kajkavskom i štokavskom jezičnom području. Također, ima dosta studenata čiji su roditelji govornici drugih dijalekata, a koji su se migracijom nastanili na čakavskom području. Cilj ove ankete bio je prikazati odnos studenata (budućih profesora materinskog jezika) s dijalektom, ispitati kakva su njihova iskustva iz osnovne i srednje škola, te u kolikoj mjeri shvaćaju dijalekt kao jezično bogatstvo koje treba poticati, a ne gasiti. Anketni listić sastojao se od petnaest pitanja zatvorenog tipa koja istražuju iskustva, doživljaje i shvaćanja anketiranih vezano uz dijalekt.

⁹Prema *Nastavnom programu za gimnazije* učenici u trećem razredu gimnazije susreću sljedeće dijalektalne tekstove: 1. Fran Galović, *Crn bel, Child Harold*; 2. Dragutin Domjanić, *Bele rože*; 3. Vladimir Nazor, *Zvonimirova lađa, Seh duš dan*.

¹⁰Prema *Nastavnom programu za gimnazije* učenici u četvrtom razredu gimnazije susreću sljedeće dijalektalne tekstove: 1. Miroslav Krleža, *Kraljevo, Balade Petrice Kerempuha*; 2. Tin Ujević, *Oproštaj*; 3. Mate Balota, *Koza, Dvi daske*; 4. Vinko Nikolić, *Gorak je zemlje krv*.

ANKETNI LISTIĆ

Pitanje	Broj odgovora	Postotak
1. Koristite li svoj dijalekt u razgovoru s prijateljima i kolegama?		
a) Da	41	36,6
b) Ne	30	26,8
c) Ponekad	41	36,6
2. Jeste li se ikada posramili svog dijalekta?		
a) Jesam	7	6,2
b) Nisam	105	93,8
3. Jeste li ikada pročitali nešto, izvan lektire, na Vašem dijalektu?		
a) Jesam	67	59,9
b) Nisam	33	29,4
c) Ne sjećam se	12	10,7
4. Koliko je za Vas važan Vaš dijalekt?		
a) Veoma važan	35	31,3
b) Važan mi je, ali ne previše	56	50,0
c) Nije mi važan	21	18,7
5. Što mislite, koliko dobro poznajete svoj dijalekt?		
a) Znam sve o mom dijalektu	1	0,9
b) Znam dosta o mom dijalektu	78	69,6
c) Malo znam o mom dijalektu	31	27,7
d) Ništa ne znam o mom dijalektu	2	1,8
6. Smatrate li da u školi treba govoriti isključivo standardnim jezikom?		
a) Da	85	75,9
b) Ne	27	24,1
7. Hoćete li sa svojim učenicima koristiti i svoj dijalekt, ukoliko Vam okolnosti to dopuštaju?		
a) Da	33	29,5
b) Ne	40	35,7
c) Ne znam	39	34,8
8. Smatrate li da bi učitelj materinskog jezika trebao poznavati dijalekt sredine u kojoj radi?		
a) Da	82	73,2
b) Ne	30	26,8
9. Smatrate li da bi trebalo sačuvati dijalekte?		
a) Da	103	92,0
b) Ne	9	8,0
10. Jesu li Vam kada učitelji i nastavnici pobliže označili nepoznate riječi Vašim dijalektom?		
a) Jesu	70	62,5
b) Nisu	42	37,5

11. Koliko ste čitali lektire na dijalektu?		
a) Ništa	27	24,1
b) Tek nekoliko naslova	68	60,7
c) Dovoljno da bolje upoznamo dijalekt	17	15,2
d) Previše	0	0
12. Koliko ste teoretski upoznali svoj dijalekt u školi?		
a) Nikoliko	30	26,9
b) Malo	55	49,1
c) Dosta	25	22,2
d) Previše	2	1,8
13. Jesu li učitelji koji nisu bili iz Vašeg zavičaja poštivali Vaš dijalekt?		
a) Jesu, svi	21	18,8
b) Uglavnom jesu	50	44,6
c) Uglavnom nisu	33	29,5
d) Nisu	8	7,1
14. Jeste li na izvannastavnim aktivnostima koristili dijalekt?		
a) Jesmo	25	22,3
b) Nismo	62	55,4
c) Veoma rijetko	25	22,3
15. Koliko se u Vašoj zajednici brinu o očuvanju Vašeg dijalekta?		
a) Dosta	33	29,4
b) Malo	46	41,2
c) Poneki se brinu, ali nemaju potporu nadležnih	33	29,4

Iz navedenog istraživanja možemo zaključiti kako samo jedna četvrtina anketiranih ne koristi dijalekt u razgovoru s prijateljima i kolegama. Taj podatak označava nam u kolikoj se mjeri dijalekt danas koristi među određenom skupinom (visoko-obrazovanih) ljudi. Drugo pitanje otkriva nam da je ostvaren određeni pomak na godine kada se u Rovinju održavao znanstveni skup, kada su neki znanstvenici tumačili kako učitelji kod učenika koji govore dijalektom nastoje proizvesti određenu dozu srama. Naime, prema podacima iz ove ankete vidljivo je da svega 6,2 % učenika se ikada posramilo svog dijalekta. Ovdje bismo se odmah mogli nadovezati na 13. pitanje i ustvrditi kako kod svega 7,1 % anketiranih učitelji nisu poštivali njihov dijalekt.¹¹ To predstavlja, u usporedbi sa zaključcima iz 1974. godine, golemi napredak. Na temelju ankete zaključujemo kako je više od polovice anketiranih čitalo tekstove na dijalektu koji su izvan lektire što upućuje na prisutnost dijalektalnog štiva koje ne dobiva mjesta u popisu lektire što možemo zaključiti iz 11. pitanja u kojemu se više od polovice anketiranih izjasnilo kako je pročitao svega nekoliko naslova dok se jedna četvrtina izjasnila kako uopće nisu trebali čitati

¹¹ Uz navedeni postotak valja računati i na to da 29,5 % anketiranih smatra kako njihovi učitelji uglavnom nisu poštivali njihov dijalekt. Ako zbrojimo jedan i drugi postotak zaključujemo da više od jedne trećine učitelja ne poštuje dijalekt sredine u kojoj radi, što onda čini zabrinjavajući podatak.

lektiru na dijalektu. Studenti smatraju kako im dijalekt nije od prevelike važnosti,¹² a dvije trećine njih smatra kako znaju dosta o svom dijalektu. Iako tri četvrtine studenata smatra kako u školi treba govoriti isključivo standardnim jezikom, isto toliko njih smatra kako bi učitelji materinskog jezika trebali poznavati dijalekt sredine u kojoj rade, a taj dijalekt će sa svojim učenicima koristiti manje od jedne trećine anketiranih što upućuje na razvijenu svijest o tome kako se u školama treba isključivo sporazumijevati standardnim jezikom i isključiti upotrebu dijalekata. Samo 8 % studenata smatra kako ne treba sačuvati dijalekte što dokazuje pozitivno gledanje i skrb za jezičnu baštinu. Samo jedna petina smatra kako su kroz školovanje uspjeli dosta teoretski upoznati svoj dijalekt iako tri četvrtine anketiranih smatra kako su im učitelji pobliže označavali nepoznate riječi dijalektom koji većina učitelja, prema navodima anketiranih, poštuje ili uglavnom poštuje. Na temelju toga možemo zaključiti kako učitelji vode brigu o važnosti dijalekata, ali se zbog male zastupljenosti u nastavnim programima ne uspijevaju posvetiti boljem poučavanju dijalekata. Anketirani uglavnom nisu, ili jesu, ali veoma rijetko, koristili dijalekt na izvan-nastavnim aktivnostima koje mogu poticati kreativnost na zavičajnom idiomu. U posljednjem pitanju doznajemo kakav je interes lokalnih zajednica za očuvanje dijalekata. Lokalna zajednica trebala bi svojim sadržajima isto tako poticati očuvanje dijalekata kao što je to dužna činiti i škola. No ipak, svega jedna trećina smatra kako se u njihovoj zajednici uspješno brinu o očuvanju dijalekata.

4 Na temelju analiza nastavnih programa za osnovnu i srednju školu i na temelju provedene ankete možemo zaključiti da:

- nedostaje učenje o dijalektima, uočavanje razlika između dijalekata i standarda, nedostatak dijalektalnih tekstova u prvom i drugom razredu osnovne škole;
- učenici nemaju mogućnosti kvalitetnog ulaska u dijalektalno pjesništvo bez poznavanja razlika između dijalekata i standarda u trećem razredu osnovne škole;
- nema dijalektalne poezije u odnosu na teoriju o dijalektima u četvrtom razredu osnovne škole;
- nema teorijskih sadržaja o dijalektima u sedmom razredu osnovne škole;
- nema suvremenih dijalektalnih književnika u osnovnim i srednjim školama;
- nema dijalekata na izvan-nastavnim aktivnostima;
- se na razini lokalne zajednice loše brinu o očuvanju dijalekata;
- ima premalo dijalektalne lektire.

Stanje dijalekata u školskom sustavu moguće je poboljšati na više načina. Pri odgojno-obrazovnom radu treba se voditi prije svega načelom zavičajnosti. Šimleša načelu zavičajnosti pridodaje tri osnovna značenja:

- a) Obrađivati književna djela onih književnika koji su porijeklom iz kraja ili iz regije u kojoj je škola;

¹² Poražavajući je podatak da 18,7 % anketiranih smatra kako im dijalekt uopće nije važan, a riječ o onima koji bi trebali jednog dana preuzeti brigu oko očuvanja dijalekata.

- b) Posebno značenje valja davati onim književnim djelima koja obrađuju specifičnu regionalnu tematiku kraja ili regije u kojoj se nalazi škola, onim literarnim tekstovima u kojima učenici mogu pronaći bar neke od njima poznatih osobina njihova zavičaja;
- c) Ne samo da treba obuhvatiti djela pisana dijalektom kojim se govori u kraju gdje je škola, već tekstovi dijalektalne književnosti treba da predstavljaju prve literarne tekstove na kojima se učenici uvode u shvaćanje, doživljavanje i vrednovanje književnog umjetničkog djela. To znači da se prvi koraci u svijet umjetnosti riječi čine preko dijalektalne književnosti. (Šimleša 1975: 27.)

Drugi mogući način očuvanja dijalekata može se napraviti korelacijom više nastavnih predmeta tako što će učenici upoznavajući gradivo drugih predmeta (likovna i glazbena kultura, povijest, zemljopis, biologija) bilježiti dijalektalne nazive za pojedina bića, stvari, pojave ili događaje i tako stvarati svoje rječnike koje će kasnije proučiti i upotpuniti na satu materinjeg jezika. Treći način koji će doprinijeti očuvanju dijalekata vezan je uz izvannastavne aktivnosti. U sklopu izvannastavnih aktivnosti učenici bi trebali u što većoj mjeri iskazivati svoju kreativnost dijalektom. Četvrti način očuvanja dijalekata krije se u sustavnom upućivanju učitelja u važnost dijalekata što se može napraviti na stručnim skupovima za učitelje. Suradnja škole s lokalnom zajednicom će isto tako doprinijeti očuvanju dijalekata budući da lokalna zajednica može sudjelovati u radionicama, skupovima i tiskanju materijala namijenjenog širenju spoznaja o zavičajnom govoru nekog mjesta. Ono što bi zasigurno uklonilo problem uništavanja dijalekata i općenito kulturne baštine bio bi izborni predmet na kojem bi se praktično učili sadržaji iz područja koji se u školi ne uče (agronomija, kulinarstvo i td.) i koji bi se kasnije opisivali zavičajnim govorom i na taj način bi se stvarale diferencijalne gramatike. Važno je da mlade generacije shvaćaju važnost dijalekta i da ne pokleknju pred izazovima koji pred njima stoje jer kako Težak kaže: »[...] samo splet povijesnih i zemljopisnih okolnosti spriječio je da npr. visoko razvijena urbana kajkavština ne postane hrvatski standardni jezik, za što je u prijašnjim stoljećima imala uvjeta i čakavština i mješoviti idiom ozaljskoga jezično-književnoga kruga« (Težak 1997: 57).

Popis analiziranih čitanki

- BEŽEN, Ante, BUDINSKI, Vesna, 2003: *Prvi koraci (početnica za I. razred osnovne škole)*. Zagreb: Profil.
- BEŽEN, Ante, BUDINSKI, Vesna, 2003: *Hrvatska čitanka (čitanka za II. razred osnovne škole)*. Zagreb: Profil.
- BEŽEN, Ante, BUDINSKI, Vesna, 2003: *Hrvatska čitanka (čitanka za III. razred osnovne škole)*. Zagreb: Profil.
- BEŽEN, Ante, BUDINSKI, Vesna, 2003: *Hrvatska čitanka (čitanka za IV. razred osnovne škole)*. Zagreb: Profil.

- BEŽEN, Ante, JAMBREC, Olga, 2003: *Hrvatska čitanka (za V. razred osnovne škole)*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- JAMBREC, Olga, BEŽEN, Ante, 2003: *Hrvatska čitanka (za VI. razred osnovne škole)*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- JAMBREC, Olga, BEŽEN, Ante, 2003: *Hrvatska čitanka (za VII. razred osnovne škole)*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- BEŽEN, Ante, JAMBREC, Olga, 2003: *Hrvatska čitanka (za VIII. razred osnovne škole)*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Literatura

- BARTSCH, Renate, 1987: *Norms of language*. New York: Longman.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006. Zagreb: Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa.
- Nastavni program iz Hrvatskoga jezika za gimnazije*, 1995. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa.
- ROSANDIC, Dragutin, 1975: Za afirmaciju načela zavičajnosti u nastavi književnosti. *Zavičajna književnost u nastavi. Zbornik radova*. Žminj: Čakavski sabor.
- ŠIMLEŠA, Pero, 1975: Načelo zavičajnosti kao aspekt povezanosti škole sa životom. *Zavičajna književnost u nastavi. Zbornik radova*. Žminj: Čakavski sabor.
- TEŽAK, Stjepko, 1975: Dijalekti u nastavi književnosti i jezika. *Zavičajna književnost u nastavi. Zbornik radova*. Žminj: Čakavski sabor.
- TEŽAK, Stjepko, 1986: Dijalekt na radiju, televiziji i filmu. *Govor* (časopis za fonetiku) 3/2.
- TEŽAK, Stjepko, 1997: Kajkavska književnost u školskoj lektiri. *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi. Zbornik radova sa stručnog skupa u Čakovcu*. Čakovec: Književni krug »Reči rieč«.